

עבודת האדם גילוי מציאות הקב"ה בכל פרט בעולם
ובאדם עצמו עד בחינת עקב

א. "והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתך". פירש רש"י וז"ל, והיה עקב תשמעון - אם המצוות הקלות שאדם דש בעקביו תשמעון, עכ"ל.

ויש להתבונן למה דוקא שמירת מצוות אלו שאדם דש בעקביו, היא המביאה לקיום הברית והחסד אשר נשבע לאבותיו.

ב. ונראה דמונח בזה יסוד גדול בעבודת האדם, דיודע שיש את הראש שהוא מקום הדעת שבאדם, והוא שורש הכל וממנו מתפשט לשאר הגוף, והמקום המרוחק מאותו שורש הוא העקב. והוא תכלית עבודתנו לגלות בדבר החומרי ביותר את רצונו יתברך, ובזה תתקיים התכלית של כבודו מלא עולם. וזה פירוש דברי רש"י כאן, דאם האדם על ידי עבודתו יקיים את רצון הקב"ה בכל פרט ופרט בבריאה, ואפילו בדברים שהם חומריים ביותר, וכגון ששוחט עוף ומצווה בזה על כיסוי הדם, על ידי זה מתקיים התכלית דכבודו מלא עולם, דאף בדברים החומריים נעשה רצון ה'. ותכלית זו מתקיימת אף באדם עצמו המורכב משני דברים המתנגדים, דמצד אחד יש בו חלק אלוך ממעל, ומצד שני הוא עפר מן האדמה שזו המציאות החומרית ביותר. ועל ידי הראש - שורש הדעת, הוא מגלה איך שאף העפר מן האדמה אף על ידו מתקיים התכלית, עד שכל האדם הראש - שורש הדעת, עם העקב - הכי רחוק מן הדעת, כולם מתאחדים לחלק הדעת, ונעשים רוחני.

ד. יסוד כל הנ"ל הוא מה שנאמר "ואתם עדי נאם ה' ואני אל", ומובא בחז"ל כשאתם עדי אני אל וכשאין אתם עדי אין אני אל. ובדאי דאין הפשט דמציאות קוב"ה נצרכת למציאות של כלל ישראל, דהרי הקב"ה הוא כלל המציאות. אלא הפירוש הוא דכל העולם הוא מציאות קוב"ה, אבל כלל ישראל מגלים מציאות זו על ידי עבודתם, ומשום הכי אמר הקב"ה כשאתם עדי אני אל, דעל ידי העבודה שלנו מתגלה מציאותו יתברך. ונקרא בשם עדות כידוע דכל גילוי ענין מכוסה וקביעתו כמציאות הוא ענין העדות, "על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר".

ה. ובזה יבואר מה שהתורה והמצוות נקראים "עדות ה' נאמנה", כיון שכל ענינם ותכליתם הוא לקבוע בהאי עלמא של הסתר את מציאות קוב"ה.

ו. מצינו ביתרו שאמר "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלקים", וכעין זה מצינו אצל דוד המלך שאמר "כי אני ידעתי כי גדול ה' ואדוננו מכל אלקים". והעירו המפרשים דבשלמא יתרו שלא הניח עבודה זרה שלא עבדה, ראוי לו לומר "עתה ידעתי", אבל דוד המלך דלא היה לו איזה פקפוק במציאות הקב"ה, היה לו די אם יאמר "כי גדול ה'", ולשם מה הוסיף "כי אני ידעתי".

ונראה לבאר על זה הדרך דכל ענין עבודתנו היא לגלות מציאות קוב"ה בהאי עלמא, ובא דוד המלך לומר שהוא הגיע לגילוי זה, וזה כוונתו באמרו "כי אני ידעתי", דהיינו דמציאות זו נקבעה בדעה שלו, ובדאי גם קודם לכן ידע ללא שום ספק שה' הוא האלקים, אבל עכשיו הגילוי לזה היה בבחינה אחרת דהגיע לשורש, ועל כן הוסיף ואמר "כי אני ידעתי".

ז. ומן הראוי להוסיף שיש אפשרות לגלות את מציאות קוב"ה לא רק על ידי פעולות בהאי עלמא אלא גם בדעת האדם, דהיינו שעל ידי תפיסה עמוקה מאוד, הידיעה מתפשטת בכל האדם, וכמו שאמר מרן ראש הישיבה זצוק"ל דדעת ועדות הם אותם אותיות, ותוצאת שניהם אחת היא - שהיא קביעות המציאות, עדות קובעת מציאות בעולם הכללי ודעת קובעת מציאות בתוך האדם.

ח. "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם". יש להעיר איך יתכן שהיה לבני ישראל גילוי שלא היה לאבות הקדושים.

ונראה דודאי היה גילוי זה לאבות הקדושים, אלא דלאבות היתה ידיעה זו בתורת ידיעה ולימוד, ומכל מקום ידיעה זו לא התפשטה למציאות האי עלמא החומרי. מאידך אמרו רבותינו ז"ל לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן, דהיינו שכל ענינו של המן היה הגילוי של קוב"ה במציאות החומרית בהאי עלמא, והשוואה לגילוי זה הוא נתינת התורה והמצוות, דעל ידיהם יש בכח האדם לגלות כבודו יתברך בכל הבריאה.

ט. וזה נוגע לעבודתנו עבודת דור זה הנקרא עקבתא דמשיחא, דאף על פי דודאי מדרגתנו אינה דומה כלל לדורות הקודמים, דאנו אווזים בבחינת עקב - עקבתא דמשיחא, מכל מקום את אותם מושגים שהדורות הקודמים חידשו, אנו מגלים בדור זה בבחינת עקב, ודוקא על ידי גילויים אלו במקומות הרחוקים ביותר ובמדרגות הנמוכים ביותר, על ידי זה נזכה לגאולה ולכבודו מלא עולם.

2. כמוצא שלל רב

והתמיחה עצומה היא; ומאליה מתבקשת: וכי פסוק זה למשה נאמר, והלא אדריבה, משה הוא האומר את הדברים לכלל ישראל, ואם כן, מה בכך שלגבי משה רבינו, אשר לא קם עוד נביא כמוהו, היתה יראת שמים דבר קטן, עקב מדריגתו הגבוהה, והלא לישראל הפסוק מדבר, ולגביהם יראת שמים דבר גדול הוא? רבים התירוצים שנאמרו ליישב תמיהה-גדולה זו:

3 תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לג עמוד ב

ואמר רבי חנינא: הכל בידי שמים - חוץ מיראת שמים, שנאמר: ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה. אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא? והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי: אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר: יראת ה' היא אוצרו! - אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא. דאמר רבי חנינא: משל, לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו - דומה עליו ככלי קטן - קטן ואין לו - דומה עליו ככלי גדול.

4 מהרש"א חידושי אגדות מסכת ברכות דף לג עמוד ב 4

המהרש"א מפרש כך: כוונת רבי חנינא לא היתה על יראת העונש, שכן היא באמת "מילתא זוטרתא", אלא ליראה השכלית. ועל כך תמחה הגמרא: וכי יראה שכלית היא דבר קטן, והלא אין להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, ובודאי חכוונה ליראה השכלית, שהיא תלויה בבחירת האדם, ועל כן ראויה להיות בבית גנזי המלך? ומתרצת הגמרא, שכוונת הפסוק "כי אם ליראה", היא על היראה השכלית, ומה שאמר "מה ה' אלוקיך שואל מעמך" - אין זה מפני שהיא קטנה במעלה, אלא משום שלגבי משה כבר היתה יראה שכלית של ישראל כלפיו, כי דאו בו דבר פלא שקרן עור פניו ועל כן יראו מגשת אליו, ולא היתה זו יראת עונש אלא יראה שכלית, ועל כן אומר משה לישראל: מה ה' שואל מעמכם? רק זאת: שתראו אותו כמו שיראתם ממני, בדומה למה שאמר רבי יוחנן בן זכאי לתלמידיו: "יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשד ודם", ויראה שכזו, לגבי דורו של משה שכבר יראו ממנו - הרי היא קלה להשגה!